

39. Кумло индешымше урок: У пайрем-влак

I. Text

Марий йўлаште икмыняр пайрем кинде дене кылдалтын: Угинде пайрем, У пучымыш, Шыже кўсö. «Кинде деч кугу от лий», – манеш марий калык.

Угинде пайремым ожно уржа-сорла тўналме кечын, кугарнян, пайремленыт, а кызыт 2-шо августышто, Илян кечын, палемдат. Ты кечын у ложаш гыч киндым кўэштыныт, сырам шолтеныт. Ешыште эн кугу ен ал'е пайремыш лўмынак ўжмö карт кугыза сортам чўктен да юмылан пелештен, у киндылан тауштен. Южо кундемыште ял калык кўсотышко лектын, Перке юмылан кумалын, надырым пуэн. Таче ты пайремын сынже изиш вестўрлö. Тиде кечын у паренгым кўнчен ончат, тылеч вара гына тудым кочкаш тўналыт. Пайрем осыгечын мончаш олтат, тоштыеным ўжын пуртат. Юмылан пелештымеке, угинде чес дене (мелна кышыл, салмамунo, туара, пура, мўй, кол, кайыквусo шыл, у пакчасаска, емыж) тоштыеным шарнен, шўгарлаваке каят. Вес тўняш кайыше родo-тукымыштын шўгарышт воктене угинде чесым луктын шындат. Мöнгö пöртылмеке, тиде кечын кугу пашам огыт ыште, пайрем семын эртарат.

Жап вашталтме семын марий-влакын у пайрем-влак шочыныт:

Пеледыш пайремым июнь тылзыште (пеледыш тылзын) Марий Эл мучко пайремлат. Тиде волгыдо, кумылым нöлтышö пайрем. Йошкар-Олаште пайрем рўдö площадыште тўналеш да кече мучко шуйна. Тўрлö вере калык мурымашыш, куштымашыш, модмашыш ушна. Марий эстрадын шўдыржö-влак пайремым сöрастарат. Самырык-влаклан этнодискотеке эртаралтеш. Шукерте огыл йоча-влакын шкеныштын «Изи мөр пеледыш» пайрем шочын. Икымше гана тудым 2013-шо ийыште Ушнўр кыдалаш школышто эртареныт.

Марий талешке кечым (патыр-влакым шарныме кечым) 26-шо апрельыште (вўдшор тылзын) палемдат. Тиде кечын 1556-шо ийыште кугыжан сарзе дене кредалмаште Малмыж орым аралыме годым марий талешке Полтыш шке вуйжым пыштен. Марий-влак икымше гана Талешке кечым 1917-ше ийыште, вараже 1991-ше ийыште гына угыч палемдаш тўналыныт. Ты кечын марий-влак Полтышлан, Чумбылатлан (Киров кундемысе Чумбылат кумыкышто кумалтыш эртаралтеш), Чоткарлан, Акпатырлан, Акпарслан, Мамич-Бердейлан да молыланат кумалыт да нунылан, порын шарналтен, суап пашаштлан тауштат. Йошкар-Олаште самырык-влак «Мый марла ойлем» акцияым эртарат. Тоштерлаште, библиотекевлаште, школлаште шуко мероприятий самырык тукымым марий талешке-влак дене палдара.

Марий тиште кечым 90-ше ийла гыч пайремлаш тўналыныт. Тиде кече 1775-ше ийын Петербургышто лекше икымше марий грамматике дене кылдалтын. Тиште кечым 10-шо декабрьыште (теле тылзын) 1990-ше ий гыч палемдат. Тиде кече сылнымутым йўратыше-влакым иквереш уша. Шуко ен тўшкан возымо марла диктант акцияыште шкенжым терга.

Марий вургем пайрем 2002-шо ий гыч эртаралтеш. Тиде моткоч сылне марий вургем конкурс семын эртыше пайрем. Тўрлў кундемлаште илыше марий-влак шке вургемышт дене пайремыш толшо ен-влакым куандарат.

Моло калык дене пырля кызытсе пагытыште эше Ёдырамаш пайремым, Сенгымаш кечым, Марий Элын шочмо кечыжым, ял лўмгечым да молымат палемдат.

Ёдыр-влак марий тиште кечын диктантым возат.

II. Vocabulary

акций	action, act	пучымыш	porridge
вестӱрлӱ	different	сар	war
вуйым пышташ (-ем)	to lay down one's life, to die	сарзе	warrior, fighter
вӱдшор	flood, high water	Сенымаш кече	Victory Day (9 May)
вӱдшор тылзе	April /see IV.1./	сорла	sickle
диктант	dictation	суап	good/noble deeds, good
Илян кече	Saint Elijah's Day (2 August)	сыра	beer
кайыквусо	wild birds, wildfowl	талешке	hero
конкурс	competition, contest	таушташ (-ем)	to thank
кредалмаш	fight, battle	теле тылзе	December /see IV.1./
кышыл	heap, pile, stack	тиште	sign, symbol; letter, character
лӱмгече	anniversary, jubilee	тоштыен	(spirits of one's) ancestors, forefathers
Марий вургем пайрем	Day of Mari Folk Costume	тӱрлӱ вере	in different places
Марий талешке кече	Day of Mari Heroes	У пучымыш	(celebration in autumn)
Марий тиште кече	Day of Mari Literacy	угинде	new crop, new harvest
мероприятий	event, activity	Угинде пайрем	(harvest festival)
модмаш	playing, game	уржа	rye
мончаш олташ (-ем)	to heat the sauna	уржа-сорла	harvest, rye harvest
мурымаш	singing	Ӱдырамаш пайрем	International Women's Day (8 March)
надыр	donation, sacrifice	Ӱшнӱр	(village in Mari El, Russian: <i>Верх-Ушнур</i>)
олташ (-ем)	to heat	шарналташ (-ем)	to remember
ор	fortress, stronghold	шор	wetland; melted, thawed
осыгече	day before, eve	шӱгар	grave
пайремлаш (-ем)	to celebrate	шӱгарлавак(е)	to the cemetery
пакчасаска	vegetables	Шыже кӱсӱ	(holiday in autumn)
патыр	strongman, hero	этнодискотеке	ethno disco
Пеледыш пайрем	(celebration in June)	ял лӱмгече	anniversary of a village
пеледыш тылзе	June /see IV.1./		
Петербург	Saint Petersburg		

III. Grammar

1. Participles + *-ан*:

The suffix *-ан* – see 2.IV.2. (page 59) – can be attached to the participles to create adjectives similar, but not identical, in meaning to the participle when used as an adjective. The forms marked with the suffix *-ан* in many cases denote a tendency or capacity, rather than a realized state. It can be attached to all four participles used in Mari: the active participle in *-ше/-шо/-шö*, the passive participle in *-ме/-мо/-мö* – see 14.III.3. (page 191) for both – the future-necessitive participle in *-шаш* – see 19.III.6. (page 258) and the negative participle in *-дыме/-дымо/-дымö* – see 29.III.1. (page 364).

Verb	Participle	Derived adjective
почаш (-ам) 'to open'	почмо 'opened'	почман 'openable'
илаш (-ем) 'to live'	илыме 'lived'	илыман 'habitable'
лүдаш (-ам) 'to be afraid'	лүдшö 'scared, afraid'	лүдшан 'timid, fearful'
малаш (-ем) 'to sleep'	малыше 'sleeping'	малышан 'sleepy'
колаш (-ем) 'to die'	колышаш 'dying'	колышашан 'deadly'
лияш (-ям) 'to become'	лийшаш 'coming'	лийшашан 'future'
чарнаш (-ем) 'to stop'	чарныдыме 'uninterrupted'	чарныдыман 'constant'
күлаш (-ам) 'to be needed'	күлдымö 'unneeded'	күлдыман 'worthless'

Кызыт <u>марий-влак илыман кундемлаште</u> Пеледыш пайрем эрта.	The Flower Festival is being celebrated in the areas where Maris live now.
<u>Лүдшан айдеме</u> коклаштына уке.	There is not a timid person among us.
<u>Колышашан ситуацийыштат</u> икте-весым она кодо.	We will not abandon one another, even if we're facing a deadly situation.
<u>Күлдыман пашалан</u> жапым ит йомдаре.	Don't waste your time on worthless efforts.

2. Weakened imperative forms:

The suffixes *-я* and *-ян* can be attached to the forms of the imperative second person to add a more inviting, less commanding tone to a statement. It is predominantly used with positive forms. Note that the suffixes are separated from the stem with a hyphen in orthography, and that final vowels of second conjugation verbs are not reduced.

Вöдыр, <u>колышт-я!</u>	Vödyr, listen!
<u>Ончыза-я</u> , мемнан вийна могае лие!	Just look how much our strength has increased!
<u>Ончо-ян</u> имныжым!	Oh look at his/her horse!
<u>Колыштса-ян</u> , ала-кушто күсле дене шоктат.	Listen, a gusli is being played somewhere.

3. The clitic *-(ы)с*:

This suffix is realized as *-с* when attached to words ending in a vowel (*паледа* 'you know' > *паледас*) and as *-ыс* when attached to words ending in a noun (*палем* 'I know' > *палемыс*). Note that final unstressed *-e/-o/-ö* is reduced when this suffix is attached to a word (*айдеме* 'person' > *айдемыс*).

The suffix is attached to words of different classes, in many cases verbs. A literal translation is difficult. It can set the focus on the element to which it is attached, and impart various emotional nuances.

Тыйже мыйын титакды мемжым <u>палетыс</u> .	You know very well that I'm innocent.
Мом йодашат <u>ом палыс</u> .	I don't even know what to ask.
Валентин мемнам <u>ондалышыс</u> .	Valentin deceived us.
Пеш кутырызо <u>айдемыс</u> , йылморгаж огыл гын.	(S)he is very talkative, you could even say that (s)he is a windbag.

4. The clitic *-ла*:

In addition to the comparative case marker *-ла* (*кайык* 'bird' > *кайыкла* 'like a bird') – see 9.III.2. (page 140) – the adverbial marker *-ла* (*татар* 'Tatar' > *татарла* 'in Tatar') – see 4.III.9. (page 84) – the plural marker *-ла* (*вер* 'place' > *верла* 'places') – see 18.III.3. (page 242) – and an unproductive derivational suffix *-ла* (*шӱгар* 'grave' > *шӱгарла* 'graveyard'), there is also a clitic *-ла* in Mari with a different range of applications. This suffix is stressed, and connected to stems in the same manner analogous to the other suffixes in *-ла*.

This suffix is frequently attached to spatial adverbs, or to nouns marked with the illative or inessive case. It weakens a spatial reference. When attached to adverbs or nouns with an illative meaning (movement towards), it marks that a movement is carried out in a direction, towards a target, but not all the way into/up to it. When it is attached to adverbs or nouns with an inessive meaning, the spatial reference is widened to a greater area, to the surroundings of the noun, etc.

куш(ко)	where (to)?	кушкыла	in what direction?
туш(ко)	there (movement towards)	тушкыла	towards there, in that direction
ончык(о)	forward	ончыкыла	heading forward
Йошкар-Олаш(ке)	to Yoshkar-Ola	Йошкар-Олашкыла	towards Yoshkar-Ola
кушто	where (no movement)	куштыла	where, in what area?
тушто	there (no movement)	туштыла	towards there, over there
умбалне	in the distance	умбалныла	a bit in the distance
могырышто	on the side	могырыштыла	on the side, towards the side

Шкетан театр деке <u>кушкыла</u> кайыман?	In which direction is the Shketan Theater?
<u>Тушкыла</u> каеда гын, вокзал деке лектыда.	If you go in that direction, you'll be heading towards the railroad station
<u>Ончыкыла</u> парк марте <u>ошкылза</u> .	Walk ahead up to a park.
Тиде корно <u>Йошкар-Олашкыла</u> нангая.	This road leads towards Yoshkar-Ola
Чодыраял <u>куштыла</u> верланен?	Roughly where is Chodyrayal?
<u>Туштыла</u> н'игунам коштын омыл.	I've never been around there.
Коча-ковам тышеч <u>умбалныла</u> илат.	My grandparents live somewhere far from here.
Чодыра <u>могырыштыла</u> пире урмыжмо шокта.	A wolf can be heard howling from somewhere towards the forest.

5. Adverbs in *-н'ек*:

This suffix has several basic functions.

a) It is coupled with (especially lower) numerals, and some other quantifiers, to create adverbs with the meaning 'all ...'. Note that the formation is not always predictable – in some cases the suffix is attached to the long form of a numeral, in some cases to the short form with some alterations.

ик / икте , иктыт	one	иктын'ек	every last one
кок / кокыт , коктыт	two	когын'ек	both
кум / кумыт	three	кумын'ек	all three
ныл / нылыт	four	нылын'ек	all four
вич / визыт	five	визын'ек	all five
куд / кудыт	six	кудын'ек	all six
шым / шымыт	seven	шымын'ек	all seven
кандаш / кандаше	eight	кандашын'ек	all eight
индеш / индеше	nine	индешын'ек	all nine
лу	ten	луын'ек	all ten
тўжем	thousand	тўжемн'ек	all thousand
тичмаш	whole, full, complete	тичмашн'ек	wholly, completely
ора	heap, pile	оран'ек	wholly, completely
тўча	group, pack	тўчан'ек	wholly, completely

Йочана-влак <u>нылын'ек</u> марий йочасадыш коштыт.	All four of our children go to a Mari kindergarten.
Машинаш <u>кудын'ек</u> пурышна.	All six of us got into the car.
Л. Толстойын «Сар да тыныслык» романжым <u>тичмашн'ек</u> лудында мо?	Have you read Lev Tolstoy's novel "War and Peace" in its entirety?
Уремыште <u>оран'ек</u> марий мурым мураш тўналынна – тева тыгай флешмоб.	We all started singing Mari songs in the street – it was such a flash mob.

b) It is coupled with adjectives, to create adverbs with the meaning 'when (still) ...'. It is especially used in conjunction with temporary, transitory properties, indicating that something happened before the fleeting quality in question disappeared.

ильше	alive	ильшын'ек	when (still) alive
ужар(ге)	green	ужаргын'ек	when (still) green
свежа	fresh	свежан'ек	when (still) fresh
кўчымö	raw	кўчымын'ек	when (still) raw
волгыдо	light	волгыдын'ек	when (still) light
шокшо	hot	шокшын'ек	when (still) hot

Сн'еге ден мöрым <u>свежан'ек</u> , погымо деч вара вигак кочман.	Wild and garden strawberries need to be eaten fresh, right after collecting them
Мöнгышкö <u>волгыдын'ек</u> пöртылын шуктыман.	(We) need to get home while it's still light out.
Подкогыльо <u>шокшын'ек</u> веле тамле.	Curd dumplings are only tasty when they're hot.
Помидорым ме <u>ужаргын'ек</u> погена.	We pick tomatoes when they were still green.

c) It is coupled with select adjectives, to create adverbs with the meaning 'since ..., from ...'.

изи	small, little	изин'ек	from childhood
рзезе	young man; young	рвезын'ек	from one's youth

Спортым тудо <u>изин'ек</u> йöратен.	(S)he has loved sports from childhood.
<u>Рвезын'ек</u> эре тыште пашам ыштем.	I've always worked here, since my youth.

IV. Words and word usage

1. The Mari folk calendar:

In addition to the international names of months Mari loaned from Russian – see 2.IV.1. (page 59) – alternative Mari-language names of months exist, and are widely used in modern publications. The names of several months are connected with festivities occurring in them.

Russian	Mari	Literal translation	English
январь	шорыкйол тылзе	<i>sheepleg month</i>	January
февраль	пургыж тылзе	<i>snowdrift month</i>	February
март	ўярня тылзе	<i>Butter Week (Shrovetide) month</i>	March
апрель	вўдшор тылзе	<i>high water month</i>	April
май	ага тылзе	<i>field work month</i>	May
июнь	пеледыш тылзе	<i>flower month</i>	June
июль	сўрем тылзе	<i>Sürem (name of a celebration) month</i>	July
август	сорла тылзе	<i>sickle month</i>	August
сентябрь	идым тылзе	<i>threshing floor month</i>	September
октябрь	шыжа тылзе	<i>drizzle month</i>	October
ноябрь	кылме тылзе	<i>frost month</i>	November
декабрь	теле тылзе	<i>winter month</i>	December

2. Comparisons:

When comparing or equating objects and circumstances with one another, a number of suffixes that have been covered in this book can be utilized.

a) *ик ...-ан*: The derivational suffix *-ан* – see 2.IV.2. (page 59) – is used in connection with the numeral *ик* ‘one’ to show that an adjective applies to several objects to the same degree.

Нине ручка-влак <u>ик кужытан</u> улыт.	These pens are of the same length.
Нине машина-влак <u>ик түсан</u> улыт.	These cars are of the same color.
Ме <u>ик ийготан</u> улына.	We’re of the same age.

b) A number of adjectives derived from demonstrative pronouns – see 31.III.2. (page 383) – can be used to liken objects or circumstances to one another. The clitic *-ам* – see 3.IV.5. (page 73) – often occurs in sentences of this type, indicating that a circumstance applies to a second noun or pronoun as well.

Эчан шуко пашам ышта. <u>Ивукат тынар</u> пашам ышта.	Echan does a lot of work. Ivuk also does this much work.
Ужат тудо лампым? <u>Мыйынат</u> мӱнгыштӱ тыгай уло.	Do you see that lamp? I have one just like it at home.
– Ончал, кузе тудо кушта! – <u>Мыят тыге</u> моштем.	– Look at him/her dance! – I can also dance like that.

c) The clitic *-ак* – see 8.III.7. (page 125) – is often used to stress an identity or equivalency. It often co-occurs with the means illustrated above.

<u>Тиде</u> ручка <u>денак</u> тенгече возенам.	I wrote with this very pen yesterday.
Мыйын <u>тыгаяк</u> ручка уло.	I have just this kind of pen.
Эчан шуко пашам ышта. Ивук <u>тынарак</u> пашам ышта.	Echan does a lot of work. Ivuk also does this much work.
– Мый 1984-ше <u>ийыште</u> шочынам. – <u>Мыят тунамак</u> шочынам.	– I was born in 1984. – I was born then as well.
Марий Эл да Словений <u>ик кугытанак</u> улыт.	Mari El and Slovenia are the same size.
Тый Йошкар-Ола гыч улат? Мый <u>тиде ола</u> <u>гычак</u> улам.	Are you from Yoshkar-Ola. I’m from this city too.
Тыште вӱд пеш келге. Тушто <u>тынарак</u> <u>келге</u> огыл.	The water is very deep here. It’s not that deep over there.

V. Exercises

1. Choose the appropriate word to insert into the respective sentences of the following pairs.

- 1) йўлымө / йўлыман
 - a) Ялыште шошылан ямдылалтыт: ... *материалым налыт.
 - b) Чодыра *вечын ... пуш толеш.
- 2) мондышо / мондышан
 - a) Аня – начарым писын ... *айдеме.
 - b) *Шонгеммеке, айдеме ... лиеш.
- 3) вашталше / вашталшан
 - a) Игече таче пеш ... : я кече онча, я йўр йўреш.
 - b) Ик ий жапыште чот ... йолташемым ончыч шыMAT пале.
- 4) ыштыме / ыштыман
 - a) Тенгече ... пашалан оксам налынат мо?
 - b) Тўшкан ... пашам шкетын от *ворандаре.

* *материал* 'material', *веч(ын)* 'coming from', *айдеме* 'human, person', *шонгемаш (-ам)* 'to age, to grow old', *ворандараш (-ем)* 'to do successfully, to cope with'

2. Translate the following sentences into Mari. Use weakened infinitive forms instead of English "please", could you", etc.

- 1) Come (Sg.) here, please!
- 2) Could you (Pl.) help me?
- 3) Could you (Sg.) give me ten rubles?
- 4) Please open (Pl.) the door!
- 5) Please wait (Sg.) a little.
- 6) Could you (Sg.) bring some tea?

3. Read the following jokes.

Ик *мулла, *манеш, марийым *мусульман вераш *кусарынеже. *Тыгат ойла, *тугат шке веражым мокта – марий ок келше. Пытартышлан мулла ойла, манеш: – Тый палет, мемнан верана почеш пөръен кум ватым налын кертеш. – Э-э! – манеш марий. – Мо тый тидыжым мыланем вигак шыч каласе? Мыйже эше *шонкален *шогылтамыс. Тыгай вера мыланем йөршынат ок келше: мый ик ватем деч кузе утлаш ом пале.

* *мулла* 'mullah', *манеш* 'it is said', *мусульман* 'Muslim', *кусараш (-ем)* '(here:) to convert', *тыгат* '(also) like this', *тугат* '(also) like that', *шонкалаш (-ем)* 'to think about, to consider', *шогылташ (-ам)* '(here marking lengthy activity in auxiliary construction)'

*Зоопарк гыч пөртылмек, туныктышо тушто ужмо *янлык нерген йодо. — Тушто чыла янлыкшат *межан улыт. *Лач *кишке гына *коваштан ыл'е, — ман'е ик рвезе.

* *зоопарк* 'zoo', *янлык* '(wild) animal', *меж* 'wool', *лач(ак)* 'just, precisely; only', *кишке* 'snake', *коваште* 'skin, hide; leather'

Туныктышо: Кольш колым *ушет гын мыняр лиеш?
Тунемше: Кок кол.

* *ушаш (-ем)* '(here:) to add'

Француз серызе Анатоль Франс деч йодыныт:
– Кенежым кушто лийында?
– Грецийыште.
– Грек йылмым начар паледас, тыланда йӧсӧ ыл'е дыр?
– Мыланем? Н'имынярат. Вот грек-влаклан, кернак, йӧсӧ ыл'е.

француз 'French', *Греций* 'Greece', *грек* 'Greek', *дыр* 'perhaps, it seems', *н'имыняр(е)* '(here:) not in the least', *кернак* 'really, truly, for sure'

Кова: Уныкам, вашке ныл ийышкат каетыс.
Уныка: Ковай, а ныл ийышкыже йолын каят мо?

Изи Наташа мурым мура. Мутшым ок палат, тўрлӧ йўкым луктеш.
– Могай йылме дене мурет? – ачаже умылынеже.
– Йошкарге дене, – *ӧрде *вашешта ўдыр.

* *ӧраш (-ам)* 'to be amazed, to be surprised; to hesitate', *вашешташ (-ем)* 'to answer, to reply'

Ик ял марий-влак, манеш, ожно шке еныштым *писарьлан шогалташ шонен пыштеныт. Погыненыт нуно да ик самырык пошкудышт дек ошкылыныт. Тудыжо икмыняр ий ожно пел теле мучко тунемаш коштын улмаш, манеш. Мият да сӧрвалаш тўналыт.
– Мыйже лудынат ом моштыс, – *торешланаш тӧча рвезе.
– Э-э, тиде кугу энгекак огыл, – ойлат тудлан чыланат. – Лудметше *керек, *возкален гына мошто.

* *писарь* 'clerk', *торешланаш (-ем)* 'to resist, to oppose', *керек* '(it's) all the same, (it) makes no difference', *возкалаш (-ем)* 'to write'

Ик ялешак шочын-кушшо, йоча жапым пырля эртарыше кок марий шонгемме велешышт ола уремеш вашлийыныт, пеш кутырат, икте-весьштын илышышт нерген *йодыштыт.
– Мый ял гыч кайыме деч вара институтым пытарышым, – ойла иктыже.
– *Тынар ий эртен, ик институтым веле пытаренат? – весыже ӧрын йодеш.
– Иктым веле манат? Йӧра эше тидыжым ала-кузе пытарен кертым.
– А мый кок кевытым, кок *столовыйым пытарышым, ынде *торговый *базылан тўналым. Пенсийыш кайымешкем, *садак пытарен шуктем.

* *йодышташ (-ам)* 'to ask, to inquire', *тынар(е)* 'this much/many', *столовый* 'dining facility, cafeteria', *торговый* 'commercial, trade', *базе* 'center, base', *садак* 'anyway, still'

4. Translate the following sentences into English.

- 1) Пурлашкыла ида кошт.
- 2) *Китайла кутырен моштет мо?
- 3) Индешлымше ийлаште илыш неле лийын.
- 4) Колла ияш тунемнем.
- 5) *Вепсла *мынярын кутырат?
- 6) Школлаште кенжежым канат.
- 7) Книга кевыт ала-кушто тыштыла лийшаш.
- 8) Саню мардежла куржын эртыш.

* *китай* 'Chinese', *вепс* 'Veps', *мынярын* 'how many'

5. Translate the following sentences into Mari, using the clitic in *-ла*.

- 1) Two buses */автобус/* are coming (driving) this way.
- 2) – Right about where do you live in Yoshkar-Ola?
– In Sombathey – somewhat far */умбалне/* from here */тышеч/*.
- 3) Go towards the house.
- 4) To our left is the river Kokshaga.
- 5) Don't look back */шенгек(е)/*.

6. Translate the following sentences into Mari, using adjectives in *-н'ек*.

- 1) Both of us understand Mari.
- 2) Come (Pl.) home while it's still light!
- 3) I have loved learning languages since I was little.
- 4) Eat the pancake while it's hot!
- 5) All three of them live in one apartment */пачер/*.
- 6) Echan has wanted to become a doctor ever since he was a boy.

7. Insert the appropriate Mari month names in the gaps. Consult the table under IV.1. if necessary.

- 1) Марий Элыште, пўтынъ Российыште гаяк, тунемме ий ... тылзын тўналеш.
- 2) Угинде пайремым ... тылзын палемдат.
- 3) Пасу пашам ... тылзын тўналыт.
- 4) Шыже кумалтышым ... тылзын эртарат.
- 5) ... тылзын энгер-влак, ер-влак *кылмен шинчит.
- 6) ... тылзын лум шула да пушенге-влак эркын ужаргаш тўналыт.
- 7) Телын пытартыш тылзыже – ... тылзе.
- 8) Ёдырамаш кечым ... тылзын пайремлат.
- 9) 1-ше ... тылзын У ий тўналеш.
- 10) Европышто Роштом ... тылзын пайремлат.
- 11) 12-шо ... тылзын, Петро кечын, шудо солымо деч ончыч кумалтышым эртарат.
- 12) ... тылзе – кенжежын икымше тылзыже.

* *кылмаш (-ем)* 'to freeze'

8. Translate the following sentences into English.

- 1) Сибирьысе теле Европысо деч йўштырак.
- 2) Авамын ялже Йошкар-Ола деч ачамын ялже гаяк *тора.
- 3) Чылан тыште ик шоньмашан улына.
- 4) Ковам мый дечем шукырак понгым поген.
- 5) Нине пöрт-влак ик *күкшытан улыт.
- 6) – Тидым сайрак ышташ лиеш ыл'е.
– Мыят тыге шонем.
- 7) *Сн'еге *шоптыр деч ондакрак күэш.
- 8) Мыйын илышыште тыгаяк *ситуаций лийын.
- 9) Ондак Йошкар-Олаште кызытсе деч шагалрак марий илен.
- 10) Ялыште ола дене тагастарымаште марла шукырак кутырат.

* *тора* 'far away', *күкшым* 'height', *сн'еге* 'wild strawberry', *шоптыр* 'currants', *ситуаций* 'situation'

9. Translate the following sentences into Mari.

- 1) Tatarstan is bigger than Mari El.
- 2) – Look at the beautiful Mari clothing!
– My grandmother in the countryside has the same kind.
- 3) Anya dances better than Katya.
- 4) These rooms in our hotel /унагудо/ cost the same (are of the same price).
- 5) This store is more expensive than the others.
- 6) I went to this school. Now I work here.
- 7) Vanya's picture is more interesting than Vasya's.
- 8) Evika sings as beautifully as an opera singer.
- 9) It's as hot here as in Africa /Африке/.
- 10) Our house is older than yours.

10. Familiarize yourself with the vocabulary, and read the following texts.

азапланаш (-ем)	to take care, to invest effort	одарланен	to spread, to branch out
айдеме	human, person	шогалаш (-ам)	
вес семын	in a different manner	пушкыдемдаш (-ем)	to soften, to loosen
воранаш (-ем)	to go well, to prosper	пушкыдемден	to soften, to loosen
деч посна	without; except for, but	шогаш (-ем)	
иланаш (-ем)	to take root, to blossom	пуэн шогаш (-ем)	to give
йомдараш (-ем)	to lose (tr.)	сераш (-ем)	to write
йөн	(here:) conditions	странице (стр.)	page
Йыр	(village in Mari El, Russian: <i>Адымаш</i>)	тугак	just like that
Йырвел	environment, surroundings	шаваш (-ем)	to strew, to sprinkle
Йыръюж	atmosphere	шавымаш	strewing, sprinkling
класс	class	Шўргыял	(village in Mari El, Russian: <i>Шургыял</i>)
коча-кова	grandparents	ыштен шогаш (-ем)	to do, to carry out
Кугарня	(weekly newspaper)	ыштымаш	creation
кучымаш	holding, keeping	эскераш (-ем)	to observe
кушкыл	plant	эскерымаш	observation
одарланаш (-ем)	to spread, to branch out	юзо	magician; magic; magical
		яндар	(here:) cleanliness

Мый марий улам!

Мый визымше классыште тунемам. Кажне кечын школышко куанен коштам. Морко кундемысе Йыр ялыште шочынам. Ме ешыште чыланат марла мутланена. Ала-молан южо ешыште ача-ава-влак марий улыт гынат, йоча-влак рушла мутланат. Тидын нерген ме марий йылме урокыштынат мутланена. Мый шочмо марий йылмемым ом мондо. Вет мыйын шочмо республикем – Марий Эл, шочмо кундемем – Морко район. Тыштак С.Г. Чавайн ден Н. Лекайн шочыныт. Нуно марий сылнымутым шке произведенийлашт дене пойдареныт. Нунын серымыштым куанен лудам.

Мый марла мутланем, икымше мутемжат марла йонген, акрет годсек коча-ковам-влак да ача-авамаат марла кутыреныт да кутырат. Ёшанен кодам, умбакыжат марий йылме илаш тўналеш. Марий калык марий йылме денак эре мутланышаш. Шочмо йылмемым йоратем, а мый марий айдеме улам. (Владислав Уразаев, Морко район, Шўргыял школ, 5-ше класс Кугарня, 2013 18.10)

Таче мемнан эн түн проблемына – шкенам калык семын арален кодаш. А тидлан корно икте веле – йылмым йомдараш огыл. Шанчыште тидым ончыкташ эше *йылме йырвелым эскерымаш* манме ойсавыртышым кучылтыт (рушлаже **языковая экология* маныт). Йылме йырвел – тиде йылмылан иланашыже йӧным ыштымаш: илыш вийым пуэн шогышо йыръюжым яндарыште кучымаш, кушкашыже рокым пушкыдемден шогымаш, атыланыже манын, жапыштыже вӱдым шавымаш. Вес семын манаш гын, кушкыл кузе пӱртӱсын юзо вийже деч посна одарланен шогалын ок керт, йылмат тугак – айдемын азапланымыже деч посна воранен ок керт. Тидым ме шке, тудын дене кутырышо-влак, ыштен шогышаш улына. Кече еда, ий гыч ийыш, курым гыч курымыш. (И.Г. Иванов, *Йылме деч посна калык ок лий, Ончыко* 2010 , №12, стр. 66)

* Russian 'language ecology'

1	Курыкмари́й кундем	7	Йошкар-Ола	13	У Торъял кундем
2	Чыкма	8	Ӧрша кундем	14	Кужэ́нгер кундем
3	Йӱрнӧ кундем	9	У Ронго кундем	15	Шерну́р кундем
4	Килема́р кундем	10	Морко кундем	16	Пора́нча кундем
5	Маскасо́ла кундем	11	Юлсер кундем	17	Мари́й Ту́рек кундем
6	Прово́й кундем	12	Юлсер-Ола		